

MEDICINA POPULARĂ ÎN DOUĂ SATE DIN BANAT: BORLOVENII-VECHI ȘI PĂTAȘ (CARAȘ-SEVERIN)

(*Magia descântecului. Plante de leac*)

Ion Chelcea

Din îndepărtate timpuri, omul recurge la două posibilități spre a-și salva existența bântuită de îndoieli, incertitudini și încercări grave ce i-ar compromite-o: recurge pentru aceasta la practici cu substrat empiric-practic; aceasta înseamnă că recurge la practici propriu-zis medicale, potrivit stadiului său de dezvoltare, dar, totodată el recurge și la practici profund magice. În modul său de înțelegere, ambele posibilități sunt puse la contribuție, în același timp, mentalitatea sa apărând de natură dublă, dar într-un fel organic manifestată. Cum spune Gordon Childe, "el ridică astfel unul de altul edificiul științei și al superstiției"¹⁾. S-ar părea, deci, că omul recurge la un truc atunci când cunoașterea adevărată merge greu. El apucă o cale mai ușoară - aleargă la reprezentarea lumii - după nivelul său de înțelegere, bazată pe închipuire. El personifică. Anume, maladiile de tot felul sunt considerate, înainte de toate, ca fiind opera unor demoni, a unor forțe oculte, ce urmau a fi alungate din trupul omului bolnav, prin descântece-practici rituale, prea interesante, din punct de vedere științific, spre a fi trecute cu vederea. I se administrau pacientului diferite medicamente de un gust adeseori execrabil, spre a forța demonul să părăsească bolnavul. "Tradiția care pretinde că cele mai eficace remedii sunt cele mai greu de înghițit este o supraviețuire a demonologiei medicale"²⁾ de altă dată. Și astfel, de cele mai multe ori, era exclusă cauza obiectivă a bolilor, iar conservatorismul acesta era solidar cu privilegiile clerului - și a te îndoi de el ar fi însemnat o trădare de clasă și o erezie, medicina fiind considerată, în cea mai mare parte, ca știință supranaturală.

Evident, acest lucru privea pe omul cel dinaintea erei noastre dar cu venirea creștinismului, începe o filtrare a acestor practici, prin prisma noii concepții religioase, biserica luând poziție asupra acestui mod de a gândi, socotindu-l de-a dreptul păgân, în același timp impunându-și autoritatea și propria soluție.

Cît a mai rămas din vechiul substrat de gândire; câte practici; câte soluții ce se pot atribui creștinismului; de cîtă medicină practic-empirică dă dovadă medicina populară dintre cele două războaie mondiale - la noi, rămâne să se stabilească - fiindcă fenomenul cum o să se vadă, e totuși o *realitate* ce urmează a fi cercetată.

Dar, se mai ivește o problemă, ca să ne exprimăm în terminologie curentă: dacă empiria curată duce cu timpul la experiment, în ultimul timp se recurge, în sfere înalte

Nota redacției

Acest studiu a fost programat să apară în volumul „Tibiscus – etnografie”, 1974, dar fiind cenzurat în șpalt nu a putut fi publicat. Tipărirea lui în acest volum constituie un omagiu pe care îl aducem post-mortem regretatului cercetător care prin îndelungata sa activitate a adus contribuții substanțiale în etnologia românească.

științifice și la sugestie – revenirea la principiul psihic nu e o dovadă asupra relativității și în acest domeniu cât privește știința? Dar, după cum se știe, multe plante, întrebuințate în medicina populară, au început a fi folosite și în medicina cultă. Deci, încă o dovadă a situației complexe în care ne aflăm.

Dacă se are în vedere, așadar, couéismul ³⁾, care a prins rădăcini și în sferele medicale-culte, apoi cât de interesant, din punct de vedere științific, ne apare tema cercetată în două sate din Banat, în urma unor cercetări de teren efectuate în anul 1936, acum aproape 40 de ani!

*

Dar, înainte de a intra în miezul problemei – pe concret – să mai perorăm pe marginea temei: între practica prin sugestie a unui doctor de nervi și descântecul unui vrăjitor, ca metodă, sunt ele aceste două practici așa de deosebite între ele?

Tot așa, între descânțete și rugăciune, distincția e minimă. Deosebirea ar veni mai mult din evoluția istorică. Astfel când vrăjitorul, rostește un descântec, la un caz de exorcism ⁴⁾, e ca și preotul când spune o rugăciune ⁵⁾.

De aici marea răspândire a descântecelelor în lumea satelor noastre – și în special, în lumea celor două sate de care ne ocupăm, acestea fiind mai izolate de trepidația lumii moderne.

Sunt multe probleme ce se pot spune în legătură cu tema ce o aducem în discuție. De exemplu, H. Marzell ⁶⁾ – când spune că medicina populară ar prezenta interes dacă s-ar putea arăta ce mai poate prezenta ca gândire primitivă. Și prin aceasta să nu ne gândim decât la formele de întrebuințare a apei ca element curativ empiric-magic.⁷⁾

Cine va cerceta bucată cu bucată descântecul, în lumea celor două sate, pe care noi nu-l putem reproduce din lipsă de spațiu, își va putea da seama de acest lucru; de modul cum s-a retransat psihismul colectiv aici. În tot cazul, materialul de medicină populară, circulant în lumea celor două sate e neobișnuit de bogat.

În aceeași ordine de idei, s-ar mai putea ridica și o altă întrebare, tot așa de firească: nu cumva, în decursul timpului, între medicina cultă și cea populară s-au mijlocit legături de influență?; medicina populară primind anumite elemente din cea cultă și dacă acestea au prins rădăcini și în ce măsură? Desigur e ușor să se ridice o astfel de întrebare, într-o țară cu un trecut ca Germania, în care medicina cultă să fi lăsat urme. La noi... abia dacă se pune problema.

Și în sfârșit, ce extensiune și adâncime are practica populară în popor, înțelegând prin aceasta, mediul rural de pe timpul când aveau loc cercetările – dar întrebarea poate subsista și astăzi.

Materialul pe care lucrăm va răspunde, de cele mai multe ori implicit, și acestor întrebări, întrucât practica magică în epoca respectivă era încă în floare.

*

În satul Pătaș am găsit trei vrăjitoare, dintre care una, fiind prea bătrână, nu mai era în stare să răspundă întrebărilor mele. Aceasta se chema Baba Ana Boșiloane, de 85 de ani; se-nțelege, fără știință de carte.

Nici celelalte două n-au aceeași valoare, una ca alta, în ceea ce privește descântecul. Una dintre ele, Marina Drăgăneasa, oferă tipul prin excelență al descântătoarei,

atât cât poate acest cuvânt să traducă un fapt de această natură; cea de-a treia, Marineasa, sau Baba Petra, întrunește mai mult calități de vrăjitoare ⁸⁾.

Ceea ce deosebește o descântătoare de alta în sat, în Pătaș – (de acum va fi vorba numai de cele două din urmă) – e faptul că ele n-au leac una cu alta. Spunând aceasta, Marina Drăgăneasa, ar da a înțelege că intervenția sa în descântec e mai eficace decât a Marinesii. Ea chiar nu a ezitat să-mi spună că Baba Petra “minte”. Când i se amintește de tovarășa ei, ea râde ironic, ca și când ar da să înțeleagă că o cunoaște prea bine...

Nepotrivirea dintre ele o găsesc mai degrabă în natura concepției ce o au cu privire la descântec; ele se deosebesc și temperamental; e la mijloc și o deosebire de caracter, deosebire ce ți se impune din primul moment ce ai intrat în intimitatea lor.

Astfel, în cursul anchetelor ce am avut ocazia a întreprinde în cele două sate, mi s-a impus din plin această notă deosebitoare.

Marina Drăgăneasa zice: “eu știu multe descânțece, da nu le descânt pe toate; eu nu vorbesc de vorba rea”...

Din toată atitudinea sa se desprinde că Marina Drăgăneasa e o femeie cu frica lui Dumnezeu; ea deci lasă, sau ar vrea să lase la o parte, ceea ce ar fi mai de preț pentru cercetători: elementele din *substratul antecreștin al descântului*; vraja în toată puterea cuvântului.

Ceva mai mult, ea-mi spune: “mi-s la *Oastea Domnului*, da nu încă mi-am luvat crușe”. În felul acesta s-ar putea spune că e o mistică-religioasă; în acest înțeles ar fi să luăm vorba “minte”, de mai sus, cu care gratifică pe tovarășa ei întru descântec.

Descânțecul ei, pe cât mi-am dat seama, poartă această notă distinctivă, a caracterului fiecărei descântătoare în parte.

Dumnezeu, susține Drăgăneasa, a lăsat pe lume lucruri curate, dar se interpun alte ființe necurate pentru a tulbura ordinea, armonia după care aspiră omul... Și atunci intră în joc, în consens cu puritatea inițială, creatoare, descântecul, care, în felul acesta privit, are menirea de a restabili principiul binelui, turburat. Ea nu poruncește prin intervenția sa. Totul merge bine dacă e *credința* la mijloc.

Mă uit la ea. Din ochii ei ies priviri ca dintr-o existență separată de a noastră; ca dintr-o altă lume, față de care, poate, e deplin pregătită: lumea de dincolo de mormânt.

Maica Marina, cum îi mai zic oamenii în sat, are 66 de ani; a născut 5 copii și e cam bolnavă de ochi. Descânțecul, a spus că le-a învățat de la mama ei; dar nu le-a învățat propriu-zis, ci le-a *furat* și le știe, câte trebuie *să le știe*. Există deci o măsură, o gradație la mijloc. De știut le știe și pe cele ce nu trebuie să le știe, dar de descântat nu le descântă pe toate. Aici intervine la ea credința religioasă.

În fond de ce se ferește Marina Drăgăneasa în descânțece, de a cere ajutorul dracului, pentru a restabili echilibrul vieții omului? Pentru că atunci ar nesocoti principiul pe baza căruia lucrează. Descânțecul ei implică numai ajutorul spiritelor bune, recunoscute de biserică; spiritele bune intră în luptă cu cele rele și le înfrâng prin puterea lor.

Atunci de exemplu, când mi-a spus că ea nu descântă de vorbă rea, de fapt a refuzat să-mi spună descântecul prin care se scot dracii din baltă, spre a fi mânați să execute un ordin dat de vrăjitoare. Ea îmi spune că *sulu* e vorbă rea, fiindcă, precum se va vedea, la acest descântec de scos dracii din baltă, se folosește sulul, pe care vrăjitoarea îl încalecă. Dar, despre aceasta, atunci când va fi vorba de cealaltă descântătoare, de *Marineasa*, de *Baba Petra*, adevărata vrăjitoare a satului.

*

Maica Marina nu e din Pătaș de felul ei, ea e numai măritată în Pătaș, dar de felul ei e din Borlovenii Vechi: "eu mi-s borlovancă", zice ea. Cu toate acestea, nu se poate spune că nu e prețuită pentru harul ei în sat. Vecinele o laudă. Numai cu feciorul ei, cu care stă în casă, nu trăiește bine. O ține de rău când descântă; spune că pierde vremea cu prostii... în care trebuie să vedem, calea depărtată dintre generații, încotro ne îndreptăm, în sat la Pătaș, încă din a treia decadă a secolului al XX-lea. Despărțirea omului de credințe deșarte...

Recunoștința celor pentru care ea a intervenit la timp, de cele mai multe ori, întârzie să se arate. Am descântat, zice ea, "ca când am luat cu mâna și când treșe pe lângă mine, nu dzășe nimica; ca și când nu mă cunoaște"...

De aici rezultă că în linii mari, descântătoarea, în sat, în Pătaș, se bucură de autoritate numai la nevoie, iar pentru rest, ea e o femeie ca oricare alta, dacă nu chiar desprețuită, nebagată-n seamă, lucru pe care, Maica Marina îl suportă cu resemnare. În înțelesul acesta trebuiesc privite și versurile recitate de ea, ca făcând parte din Oastea Domnului:

"lume, lume-nșelătoare
șe te-arăți ca o floare
tu ești roată-nvârtitoare
de suflete pierzătoare.
Ca o roată te-nvârtești
de Cristos nu pomenești"

Versuri pe care le cântă din gură, cât e de bătrână și care oglindesc, până la un punct și caracterul descântecului ei. Pentru descântec i se aduce drept recompensă, câte un ou, "câta ață de leac" și poate nu ține atâta să ia mai mult, ca dintr-o practică îndelungată, ea privindu-se mai mult ca o restabilitoare a binelui, a principiului sănătos în viață. De aceea, constat, după ce s-a conjurat "apucatu" și "muroiu" - de exemplu, se pomeneste și de ea ("Maica Marina"):

"Nu zbiera	și poteri va mâna
nu te cânta	la nouă stâni
că <i>Marina</i> descântătoarea	la nouă câni
va alerga	la nouă cățai
cu limba va descânta	la nouă cățalandri...
cu mâna va luva	

Ceea ce însemnează că descântecul se contopește cu agentul, cu descântătoarea: altfel n-ar avea atâta eficacitate, dacă *cumva descântătoarea nu e adevărata forță*;

descântătoarea, care provoacă puterea ocultă; o declanșează, inclusiv spiritele bune pe care le chiamă să vie la nevoie și să ajute bolnavul, de-așa fel, încât ai impresia că descântecul și rugăciunea aici și în felul acesta-și dau mîna.

Un lucru poate ar mai trebui reținut: că dacă între descântătoare, nu are leac una ca și alta, se mai recunoaște în mod empiric și altceva: *că nu tot natu are leac*; adică nu orice pacient e susceptibil de a fi readus la viață normală pe această cale.

În cazul de față e de presupus că pacientul va trebui să îndeplinească și el anumite condiții; *să fie un mediu susceptibil leacului administrat prin descîntec*.

Între aceste două realități de natură psiho-fizică se situează toată problematica magică a descântecului, așa cum se concepe el în lumea nemijlocită a uneia dintre descântătoare sau chiar a celor două.

Baba Petra are și ea 78 de ani. În viața ei n-a fost bolnavă; n-a avut decît vedenii. De trei ori s-a cununat la biserică; “de șaisprezece ani sunt văduvă”. În timpul războiului a fost în “regat” unde a stat din 1912 pînă în anul 1919. Este deci mult mai umblată decît cealaltă descântătoare.

Pretinde că a învățat descîntecele din somn. A căzut în săptămîna Rusaliilor-pretinde, pe spate, și a stat în nesimțire, de “luni pînă vineri”. I s-a descîntat, și în vis a văzut pe Maica Marie (Maica Domnului), și nu s-a pomenit decît atunci când a venit două “muieri necurate”... În vis s-a văzut culcată în “vîrву” unui cireș, de unde a căzut din creangă-n creangă, în sunetul clopotelor de la biserică. Atunci s-a deșteptat.

Și acum, precizează ea, când vin zile mari: Sânziene, Rusale, Sf. Petru, “îmi vine somn”...

Baba Petra e mult mai promptă în apucături; e o adevărată fermecătoare, avînd în atitudinea ei ceva îndrăcit: fructul unei familiarizări îndelungate cu practica ocultă a vrăjitelui. Ea nu cunoaște margini la intervenția sa în descîntec... E însă cu mult mai speculantă decît Marina; nu știe ce-i rușinea; ea nu știe de păcat și își formulează în scurt și pretențiile ei de fermecătoare. După cîteva descîntece spuse, ea mi-a și cerut prețul descîntecelor.

Pe cîtă vreme, una dintre descântătoare, domină descântecul, îl menține sub puterea credinței, cealaltă rămîne stăpînită de vraje, căreia-i atribuie o putere nelimitată. Numai așa se explică, cum, fără prea multe insistențe, ea a putut să-mi spuie descântecul cu *sulu* și chiar să-mi reproducă ambele practici în legătură cu el, lucru ce, cum s-a văzut, mi-a fost refuzat de Marina Drăgăneasa.

Descântecul acesta se practică la o vatră bătrână, cu fiare; cu lanț de care se atîrnă căldarea de făcut mămăliga; *Baba Petra* pregătește un blid cu apă, nouă lei, trei ouă și ovăz din care mănîncă caii.

Apoi vrăjitoarea ia un sul între *crași*, cum se spune în grai local; „încalică” pe el, operație cu prilejul căreia mi s-a cerut jurămînt că nu voi spune la nimeni, în care caz mă va blestema.

Nu e vorba că și Maica Marina m-a prevenit în același chip: să nu fie nimeni de față; descântecul se spune numai în doi...

Am trebuit să dau jurămînt și asigurări de cuvînt și onoare în repetate rînduri, că nu voi divulga la nimeni cele spuse, pentru ca, în cele din urmă să țîșnească descântecul:

„Ieși drac bătrân din cămin!
Dracu cu drăcoanea
smău cu smăoanea
arnăuți
care umblați mai iuți
armăsari
care umblați mai tari
negri ca neghina
arzui ca focu
iuți ca piperu

Ieșiți de supt șani
de sub rădășini
ieșiți de sub jinjie
de sub grindeie
ieșiți din șetăți
din judecăți
drumu să lovați!
.....

Cu aceste două atitudini și apucături față de puterea descântecului, pornesc cele două descântătoare la drum, îndeplinind în lumea celor două sate un rol precis: medical și magic totodată.

În miez de noapte - la un caz grav - descântătoarea este sculată din somn.

Ea este postul de prim și ultim ajutor într-o lume care de-abea de ne-o mai putem închipui astăzi. Va trebui să ne situăm cu mult în trecut ca să înțelegem întru totul fenomenul pe măsura importanței sale.

Despre felul cum se practica descântecul în cele două sate, va trebui a răspunde cu fiecare descântec în parte. Totul depinde aici de abilitatea descântătoarei și de credința în descântec a bolnavului, de siguranța pe care o pune în practica descântecului vrăjitoarea. Mijloacele de sugestie sunt a fi considerate printre primele calități, știut faptul că nu atât tehnica medicală e aceea care decide, cât terapeutica psihologică, magia cuvântului.

Din acest punct de vedere n-am să amintesc decât rolul important pe care-l are apa. Astfel, în unele cazuri poate fi vorba de apa de râu, curgătoare, în altele de apa ne-ncepută, de locul unde toate apele se întâlnesc, de apa luată pentru tămăduire în *faptul dimineții*.

Precum vedem, apa, și nu orice apă, unită cu jocul magic al cuvintelor, joacă un rol vindecător de prim-rang.

*

Dar procesul de convingere se face și prin vorbe și prin faptă (lucru), în sensul că la descântec se folosesc și anumite leacuri propriu-zise. Acestea fac trecerea, cum o vedem, la medicina empirică-practică.

Pe cât mi-a fost cu putință am notat și acest lucru, fie atunci când are loc descântecul, fie atunci când vorbesc de plante de leac. Așa e considerată planta numită *busuioc*. (*Mentha pulegium*).

O serie întreagă de astfel de leacuri sunt considerate și administrate ca preț de răscumpărare a mâinii spiritelor rele, cauzatoare de boli, dureri omenești; fie din simplu capriciu, fie din alte motive, mai mult sau mai puțin întemeiate. Mai ales când vine vorba de acele ființe nemiloase la care omul nu găsește îndurare și din care cauză descântătoarea pleacă în căutarea unui spirit protector, pe care-l găsește în persoana *Maicii Domnului*, sau de-a dreptul cere ajutorul unor demoni.

Pentru aceasta, ei sunt îmbunați, li se aduc în schimbul ajutorului ce-l dau, unele daruri, ca preț de răscumpărare a mâniei lor. Între aceste daruri pot fi luate în considerație *mierea*, apoi, *flori*, *argintul metalic*, *vinul*, *pelinul*; *steag* chiar; ca un simbol stabil în această privință li se închină *lapte*.

Unele din aceste elemente sunt folosite ca să înspăimînte acele spirite rele, urmînd a înțelege prin aceasta că vrăjitoarea se poate opune direct acelor spirite, avînd totdeauna un protector, mai cu seamă în persoana Preacuratei; altele să le îmbuneze, să le răscumpere bunăvoința.

Sunt și cazuri cînd astfel de lucruri pot fi privite deci, drept ofrande, curate daruri. Ajungem acolo cînd sănătatea omului e *cerșită-cumpărată*. Unele elemente conțin atribute de îndepărtare a cauzei răului. Sarea de exemplu, cînd e folosită ca mijloc de alungat și de speriat "buba rea", încuibată-n om; *piperul*, chiar și excrementele omenești ajung a fi folosite. Vorba lui Gordon Childe: "și cu cât poțiunea e mai rea la gust, cu atît mai repede fugea demonul"... deși în descîntecul întîlnit în cele două sate, unele elemente sunt luate în sens figurat, mai mult prin forța cuvîntului. În același sens e invocată *ceara de stup mort*, *cornul de țap*, etc.

Forma descîntecului este de la caz la caz, o înscenare simbolică, ce are o înrîurire reală asupra sănătății la om (și animale). Ea mai e însoțită și de un ritual întru totul observat.

Dintre toate însă, semnificativ ni se pare împlînzirea spiritelor prin *bani*. S-ar putea spune că prin aceștia s-au reputat victorii în războaie: cu ajutorul lor s-au creat zei și s-au creat podoabe pentru Casa Domnului; se știe că magii au adus în dar bani noului născut: aur smirnă și tămâie. Se dovedește odată mai mult că ideea *contractului* stă la baza tuturor raporturilor ⁹⁾, inclusiv în descîntec.

Dar apa, începusem să spun că îndeplinește între toate un rol precumpănitor în vrăji. Iată o figură de stil cu rol vindecător al apei – și să fim atenți la încadrarea ce se dă acestui fapt de natură psiho-fizică, atunci cînd descîntătoarea pronunță:

"Bună dimineața apă-ntîlnită
de la munți-ai mari venită!
Cum ai știut să speli
toate pietricelele
toate ogășelele
din toate molnicelele
așa să speli și boala..."

Și în această ordine de idei, adică a judecății prin asemănare ("homeopate") ¹⁰⁾, se ocupă cu insistență *faptul inițial*. Suntem, ca gîndire, în esența unei mentalități colectiv-naturală, care în mod uimitor, enunță că numai începutul e curat calea necălcată...De aceea se și caută imagini în ordinea pierdută: se caută *roua nescuturată*; elemente din natură ce fascinează pe om prin puritatea, sclipirea lor, ce pregătesc prin sugestie o stare aidoma – similară – celeia pe care o rîvnește bolnavul; readucerea sa la starea de sănătate, am spune noi, la starea creatoare.

În chipul acesta bolnavul este dus – un caz: la vadu' lu Adam; un fel de transpunere, avîndu-se în vedere același obiectiv. Alte exemple:

“Stâmpărați groapa cu smei
cu o iarbă din gard
cu apă din vad.
Că eu am venit
cu apă rășe...
Din vad o spălai
și focul din gură-l stâmpărai...”

Din starea actuală a suferindului, i se deschide, dintr-o dată, o nouă stare, cea către care aspiră; o stare sufletească și fizică râvnită, cu perspectiva imaginilor pure de viață, când el trebuie să rămâie;

“curat
luminat
ca steaua din șeri
ca roua de pre pământ...”

Apa ne-ncepută în terapia populară-magică, precum se vede, are un rol extrem de însemnat. Textele, de altfel, stau de mărturie. Descântătoarea, oriunde s-ar găsi ea, până nu merge la râu, chiar și în sens figurat, multe din descântecele ei nu ajung să aibă efect.

Câteodată râul, pentru a vedea până unde mergem cu această tehnică magică, este conceput în forma cea mai ingenioasă posibil, imaginându-se nici mai mult nici mai puțin decât un *râu de rouă*, ca în următorul fragment de descântec:

“Un paar de aur și de-arjint lova	pre mâini
la râu dă să dușea	pre pișoare
și leacu îl adușea-	pre creii capului...
și-l spăla:	

Dar acolo unde se realizează mai cu putere rolul vindecător-magic al apei, e descântecul de *spălat*, care începe astfel:

“Am plecat pe cale necăcată
pre rouă nescuturată.

Râul de rouă (personificare), poștește pe descântătoare să ia loc pe scaun de aur și de argint, dar aceasta răspunde:

“N-am venit să șad	de lepădături
ș-am venit să mă rog	de toate răutățile lui
și să spăl pre...	să-l spăl pre mâini
să-l spăl de urășuni	pre pișoare” (ș.a.m.d.)

Iată la ce se reduce medicamentul administrat bolnavului, din care rezultă rolul psihologic mare ce-l au anumite elemente de natură magică, în terapia populară, cum, spre exemplu, e apa.

Dintre diferitele cazuri ce pot veni în discuție sunt cu deosebire acelea ale tinerilor ce se duc să-și găsească ursita – dar și aici se observă: numai în rândul fetelor ajunge ca descântecul să aibe o căutare mai mare. Sexul tare se înclină mai greu practicelor descântecului. Lor, după cum recunosc descântătoarele noastre, le e rușine să apară în fața acestui mijloc de vindecare, fie chiar și atunci când e vorba de

sentimente de dragoste. Rămân ca excepție, cazuri mai grave, când anume accidente, o situație din care omul cu greu iese, abia atunci pragul descântătoarei e, vrând-nevrând, trecut și de bărbat.

*

Dar, descântecele, practicile magice propriu-zise, sunt însoțite și nu arareori de leacuri în toată puterea cuvântului. Avem deci de amintit și unele plante de leac.

Astfel, romanița (*Ulmaria filipendula*), după cum susțin oamenii locului, se întrebuințează la *rănuri*: la orice rană: fiartă cu zama ei, locuitorii o beau; și tot ei mai spun că e bună la "orice" – ba încă ar fi bună și la frânțâie (*sifilis*). Se dă cazul când bolnavul n-a fost curat, dar că a fiert-o și "s-a băgat cu c. acolo-n-apă".

Medicamentul, în același fel, e întrebuințat și la animale. Informatoarea ¹¹⁾ îmi spune că un câine a fost plin de răni și îmbăiat în același fel, în zama de *alunică*, i-a trecut.

Sorocina ("șoroșina") (*Achilea collina*) e bună la tăieturi. Buruiana e bine bătută cu muchea toporului: pisată, și pusă cu frunză cu tot pe tăietură, dă rezultate bune de vindecare; tot astfel, limba vecinii (*Ghillitis scolopendium*) care se întrebuințează și ea tot la tăieturi. Planta crește prin păduri, "pră cleaș". Cu aceasta numai te legi "că e lată".

Crinul alb (*Lilium candidum*), are și el exact aceeași întrebuințare și e în același fel preparat, ca și *limba vecinii*.

Nalba (*Malva neglecta*), are o întrebuințare cunoscută și sub raportul avorturilor, administrată cum trebuie "lapdă copilu"... Rădăcina acestei plante de leac e făcută în formă de fus; ni se relatează că are un *cristăz*, așa ca un guler, de care pacienta leagă o ață de fuior, prinsă de pulpa piciorului, "ca să nu scape". Se-nțelege, unul dintre capete este introdus în vagin. Femeii cu pricina i se recomandă să nu umble, tot timpul cât poartă fusul. Ba umblă, susțin alte informatoare... Se mai pretinde că buruiana, astfel introdusă în vagin, stă, sau, potrivit relațiunii directe, "țâne trei zile". În tot cazul, femeii cu pricina i se recomandă să "steie pe loc".

Se povestește - și de un caz - de asemenea natură, când femeia cu *nalba*, astfel introdusă, s-a fost dus de la Pătaș la Bozovici, înadins, ca să nu stea pe loc.

E îndeobște cunoscut între locuitori că în acest timp "așa ță dă somn"!...

Mai e întrebuințată, în medicina populară din cele două sate *poclogina* (*Plantago maior*), folosită de populație la *copturi*, când să *coașe*, piciorul de exemplu, și *sparge*. Pentru dureri de piept folosesc iarbă neagră (neidentificată) fiartă cu puțin zahăr. Și pe aceasta o beau. Nu mai vorbesc de rochia de vară (*Glyceria fluitans*?) bună la toate "beteșugurile": de lucru rău (epilepsie), atunci când i se schimbă numele bolnavului, crezându-se că boala își părăsește locul, odată cu schimbarea numelui.

De boala rea i se mai descântă bolnavului; iar alt om care nu l-a mai văzut pe bolnav, îi dă acestuia o palmă. Tot astfel, când te dor șălile, "te tragi cu oloi puturos și te freci cu șiapă" (ceapă).

Potrivit oricărui caz în parte se răspunde, de către descântătoare, cu un remediu, sau același remediu la mai multe cazuri.

N-a apucat să se taie, cutare: copil, femeie, om mare, într-o sticlă de exemplu, și dacă s-a pus la tăietură "pișat cu niște buiedz" ¹²⁾ sorocină („șoroșină”), aia vindecă.

E cunoscută apoi cicoarea ("șicoarea"), - (*Cichorium endiva*) - cicoarea vânată, care în creșterea sa se îndreaptă spre răsărit și către "asfințit". Cu ajutorul acestei plante se descântă pentru cei ce au trai rău în casă; cunosc apoi pozomacul, care, spun ei, tot așa "se-ntoarce către soare"; apoi sânzienele (*Galium verum*), "bune de spălat"; floarea-soarelui, sulfina (*Melilotus albus*), sunt întrebuințate contra insomniei. Cu acestea se afumă bolnavul, cazuri întâlnite mai ales printre bătrâni; ca și buiedzul de fapt (*Herniaria glabra*), cu care se descântă de argint viu. Buruiana aceasta crește prin locuri nisipoase, de-a lungul râurilor.

Cu acest prilej se constată și un alt fapt ce ar putea fi reținut, mai ales prin aspectul său mistic-religios, fenomenul Maglavit ¹³⁾ care a produs în aceste sate, tot pe cale de credință, o reîntoarcere la o viață mai înfrânată. Femeile, notam în carnetul meu de teren, aleargă mai rar la avorturi, evită, cu un cuvânt să facă rău.

Aproape în fiecare casă găsești călindare, cârticele cu chipul lui Petrache Lupu, în care cred; se produce și pe această cale o înrăurire, dar practica magică, empiria practică, precum se vede, era în floare. De altfel, între un fenomen și altul nu e deosebire de natură.

Buruienile de leac, ("buiudz de leac") se culeg marțea și sâmbăta. Atunci culese, au leac.

*

Desigur, din punct de vedere pur științific, social-cultural, ar fi fost de dorit să fi înfățișat lumii culte de la noi și stările de lucruri de azi, spre a se observa saltul calitativ ce l-a înregistrat viața celor două sate din acest punct de vedere, spunem noi: prin aceasta am stăruit asupra unuia din termenii de comparație, ceilalți termeni de comparație, de azi și de mâine, nu vor înceta să fie precizați și ei, firește cu timpul, cunoscut fiind faptul că punctul de plecare e acum făcut și cu aceasta ne-am achitat în parte de obligația ce ne revine de a cunoaște propriul popor în mediile sale de viață, nu numai cele mai puțin cunoscute, dar și cele mai greu de studiat. ¹⁴⁾

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. **Gordon Childe**. *Făurirea civilizației*. București, 1966. p. 245
2. Ibidem, p. 229
3. **Emile Coué** (1857-1928) - farmacist și medic în Nancy-practică *autosugestia* ca mijloc de vindecare, de unde și *couélismul*.
4. Exorcism, et. d. vgr. *exorkismos*, expulsarea dracilor prin rugăciuni și diferite ritualuri, așa cum crede poporul.
5. Așa cel puțin suntem încredințați în urma unor cercetări de specialitate: **Fr. Pfister**. *Der Volksglaube*, în, **A. Spamer**. *Deutsche Volkskunde*. 1934, vol. I. p. 101.
6. *Die Volksmedizin*, în **A. Spamer** (citat) p. 181.
7. **Ion Chelcea**. *Cu privire la cultul fântânilor, izvoarelor și apei în țara noastră*, în "Apulum". 1971. p. 579-594.

8. În Borlovenii Vechi, pe care-l desparte de Pătaș doar un pod, nu sunt descântătoare recunoscute. Descântă femei - descîntece - mai mult sau mai puțin cunoscute într-un cerc mai larg, cu o singură excepție: Ana Roșcovana de 65 de ani, care mi-a putut veni în ajutor, ca expertă, atunci când am tratat supramenstruația la femei și vindecarea acesteia prin mijlocire magică (v. **Ion Chelcea**. *Neam și țară. Pagini de etnografie și folclor*. 1940. p. 135.

9. **R. Lowie**. *Manuel d'Anthropologie culturelle*. 1938. p. 346.

10. Pentru aceasta v. în special **J. G. Frazer**. *Le Cycle de Rameau d'or*. Cu deosebire în vol. *Le Roy Magicien dans la société primitive* (vol. I.) trad. **P. Sayn**. 1935. p. 10.

11. **Ana Roșcovan** de 65 de ani, nu știe carte, din Borlovenii Vechi.

12. Buruiană - tradus literar.

13. Fenomen retrograd ce are loc în preajma datei cînd au loc cercetările, ce se înscrie în aceeași grupă de fapte.

14. Pentru maladii, ca spre exemplu *poala multă* și vindecarea ei magică, întîlnită în cele două sate, v. *comunicarea* ținută la "*Societatea Română de Antropologie*" Cluj, pe anul 1937, p. 11-19.

Se cuvine a fi reținut apoi și faptul că în legătură cu cele două sate din Banat au mai fost publicate de către cel ce scrie aceste rânduri, următoarele studii:

1. *Cîteva considerații în legătură cu viața păstorească din Borlovenii Vechi și Pătaș*, în "*Societatea de Mîine*" XIII (1939), nr. 4. p. 142-144; 2. *Cercetări etnografice. Creșterea vitelor în viața locuitorilor din Pătaș și Borlovenii Vechi-Caraș*, în "*Revista Geografică Română*" II (1939), Fasc. I, p. 14-21; aceste două studii au fost folosite din plin de **R. Vuia** în lucrarea sa: *Tipuri de păstorit la români*. Ed. Acad. R. P. R. 1964, p. 66, reproducându-se planul și secțiunea unui sălaș din Pătaș - și de mirare: se citează lucrările, fără numele autorului ... 3. *Obiceiuri de peste an în două sate din Almăj (Pătaș și Borlovenii Vechi-Caraș)*, în "*Sociologie Românească*" IV, (1939), nr. 4-6, p. 253-271; 4. *Obiceiuri în legătură cu viața omului din Pătaș și Borlovenii Vechi-Caraș*, în "*Revista de Folclor*" III, (1958), nr. 3, p. 55-82. Acesta este deci al cincilea studiu, inițial fiind vorba de o lucrare încheată, asupra celor două sate, care, din diferite împrejurări n-a putut fi dusă la bun sfârșit.

DIE VOLKSMEDIZIN IN ZWEI BANATER DORFER: BORLOVENII VECHI UND PĂTAȘ (CARAȘ-SEVERIN) (DIE MAGIE DES ZAUBERSPRUCHS HEILPFLANZEN)

Zusammenfassung

Der Autor beschreibt hier die Resultate einiger Forschungen, die vor dem zweiten Weltkrieg in der Ortschaft Borlovenii vechi und Pătaș begonnen haben. Diesmal stellt der Forscher die Magiepraktiken und die Verwendungen der Heilpflanzen in den erwahnten Gemeinden vor. Dieser Staff vervollst/andigt die ethnographische Studienserie die der Autor noch seinen Forschungen in den zwei Ortschaften bekannt gegeben hat.